

THE REVIVAL TEXTBOOKS FROM THE OLD-FASHIONED COLLECTION OF THE COMMUNITY CENTRE „NADEJDA-1869”

Pavlina Vladeva

pvladeva@gmail.com

Club in domestic culture “Nadezda”, Community centre “Nadejda -1869”,
Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: *The subject of the study was 45 textbooks, published from 1835 to 1875 were preserved in the old-fashioned collection of the centre community „Nadejda-1869”. Their authors are 17 teachers who wrote, translated and published first Bulgarian textbooks in the XIX-th century. They are journalists writing the first newspapers and magazines. They lead the struggle for new Bulgarian education, church independence and political freedom. They reform the education and the place of the cell, they build the secular.*

They are innovators, they introduce the study of new school subjects and languages according to the needs of the time. The text presents first textbooks in Bulgarian language, readings and grammar, arithmetics, geometry and physics. They are textbooks on history, geography, textbooks of natural history. Were preserved textbooks of logic, textbooks of moral and textbooks and dictionaries in French and German, sacred Orthodox catechisms. The article presents the history and development of the curriculum in Bulgarian schools in the XIX c..¹

Keywords: *Old-Fashioned Collection; Centre Community „Nadejda-1869”; Teachers; Authors; First Bulgarian Textbooks in the XIX-th; New Bulgarian Secular Education; New School Subjects and Languages; First Textbooks in Bulgarian Language; Readings; Grammar; Arithmetics; Geometry and Physics; History Textbooks; Geography; Textbooks and Dictionaries in French and German*

ВЪЗРОЖДЕНСКИ УЧЕБНИЦИ ОТ СТАРОПЕЧАТНАТА СБИРКА НА ЧИТАЛИЩЕ „НАДЕЖДА-1869”

Павлина Владева

Клуб по битова култура „Надежда”,
Читалище „Надежда 1869”, Велико Търново, България

Резюме: *Обект на изследването са 45 учебника, издадени от 1835 г. до 1875 г., съхранявани в старопечатната сбирка на читалище „Надежда-1869”. Техните автори са 17 учители, които пишат, превеждат и издават първите български учебници през XIX век. Те са*

¹ All images in the paper are taken from the textbooks listed in Application 1.

журналисти и пишат първите вестници и списания. Те повеждат борбата за новобългарска просвета, църковна независимост и политическа свобода. Те реформират образованието и на мястото на килийното, изграждат светското. Те са новатори, въвеждат нови учебни дисциплини, езици в крак с потребностите на новото време. В изложението са представени първите учебници по български език, читанки, граматики, аритметики, геометрии, физики. Има учебници по история, география, естествена история. Запазени са логики, учебници по нравоучение, учебници и речници по френски и немски език, свещени православни катехизиси. Статията представя историята и развитието на учебното дело в българските училища през XIX в.²

Ключови думи: Старопечатна сбирка, читалище „Надежда-1869“, учители, автори, първи български учебници от XIX век, новобългарско светско образование, нови учебни дисциплини и езици, първи учебници по български език, читанки, граматики, аритметики, геометрии и физики, истории, географии, учебници и речници по френски и немски език.

Въведение

На 8 юни 1869 г. преди век и половина 32 родолюбиви търновци поставят началото на читалище „Надежда“. „Неговата цел била и си остава: умственото и нравствено развитие на неговите членове - въобще на гражданите и възбуждане на обществения живот“ (Yankov, 1939: p. 139). Димитър х. Павли Иванов е избран за председател. Чрез щедри дарения търновските граждани организират читалищна библиотека. Учителката Евгения Кисимова подарява 368 книги. Голям дарител е и търновският учител Кънчо Кесаров.

В резултат на икономическия подем на някои възрожденски градове през първата половина на XIX в. започва откриването на нов тип училища елино-български и класни, които да заменят килийните училища. Необходимостта от новобългарско образование поражда откриването на светски училища по българските земи. „Подготвени учители по взаимоучителната метода се появяват след откриването на Габровското училище през 1835 г. Новото училище изиграва ролята на школа за подготовката по тази метода и представлява нов етап в развитието на българската просвета – новобългарско образование”

² Всички изображения в статията са взети от учебници в Приложение 1.

(Lazarov, 2016: p. 222). От 1824 до 1876 г. са издадени 434 български учебници по различни учебни дисциплини.

До Освобождението излизат 76 различни буквара. В читалищната библиотека се съхраняват 2 буквара, на Сава Радулов от 1866 г. и на Димитър Благоев от 1874 г. Днес в старопечатния библиотечен фонд на читалище „Надежда-1869“ се намира безценно културно наследство, завещано ни от нашите предци. Запазени са 12 ръкописа от XV-XIX век, 413 старопечатни книги и учебници от периода (1816–1878), 18 заглавия на вестници и 15 заглавия на списания от XIX в..

Учители – автори на първите възрожденски учебници

През XIX в. поради нуждата от учебна литература за новите класни училища много учители започват да превеждат и приспособяват руски, гръцки и сръбски учебници за тази цел. Те съставят и пишат нови учебници т. е. стават учебникари. По този начин се оформя специално учебникарско направление в книгоиздаването, в което са съсредоточени основните усилия на възрожденската интелигенция. Учебниците се печатат в чужбина, тъй като по това време по българските земи няма печатници. Обект на нашето изследване са 17 възрожденски учители и написаните от тях 45 учебника. Те са издадени за период от 40 години (1835-1875) и са ценна част от старопечатната сбирка на библиотеката при читалище „Надежда-1869“. Ще проследим жизнения, професионалния и обществен път на тези възрожденски учители. Те са едни от най-образованите българи на XIX в., поставили основите на светското образование по българските земи. Дейците-просветители, оставили ни тези книжовни съкровища са: *Неофит Рилски, Емануил Васкидович, Христодул Сичан-Николов, Сава Радулов, Никола Михайловски, Иван Богоров, Иван Момчилов, Теодор Хрулев, д-р Васил Берон, Христо Г. Данов, Йоаким Груев, Кънчо Кесаров, Тодор Шишков, Нестор Марков, Димитър Благоев, Христо Ваклидов, Иван Гюзелев.*

Неофит Рилски (1793-1881) е роден в Банско. Той е забележителен българин: монах и учител, художник и автор на учебници. Наречен е от Константин Иречек „патриарх на българските учители и книжовници“. Учи в Рилския манастир. Продължава

образованието си в Букурещ и там се запознава с взаимоучителната метода. През 1835 г. в Габрово е открито взаимно училище, което се превръща в основно българско средище за подготовка по взаимоучителната метода. Поставено е началото на новобългарското образование. В училището започва да преподава Неофит Рилски. Той превежда на български език таблиците, по които се води обучението. Написва и първите учебници и „Българска граматика“, за да може да се унифицира и систематизира новобългарския книжовен език. Той е първият теоретик на новобългарското просветно движение.

Емануил Васкидович (1795-1875) е роден в Мелник. Той е просветител, книжовник, преводач, общественик, дарител. Учи гимназия на остров Хиос. Там се запознава с модерните за времето си гръцки светски училища. Завършва Княжеската (Бейска) академия в Букурещ. През 1815 г. в Свищов се открива първото Елино-българско училище, което е първото светско училище по българските земи. Емануил Васкидович поканен да го оглави и работи до 1845 г. Въвежда в него взаимоучителната метода на обучение и предметите граматика, аритметика и география. През периода (1845-1854) е учител в Плевен. През 1849-1850 г. създава първото светско училище в града, днес Гимназия с преподаване на чужди езици. През периода (1854-1863) е отново учител в Свищов. Емануил Васкидович е инициатор и член на ръководството на първото българско читалище „Еленка и Кирил Аврамови“, открито в Свищов 1856 г. Богати свищовлии даряват 37409 гроша. Емануил Васкидович подарява 800 книги от личната си библиотека на библиотечния фонд на читалището. Това е най-голямото дарение на книги през този период по българските земи. Повечето книги са издадени 1815 г., и са на гръцки, сръбски, руски, френски и български език. Емануил Васкидович е участник в борбата за църковна независимост.

Христовул Костович Сичан-Николов (1808-1889) е роден в Самоков. Учи в Рилския манастир, където става монах. Продължава образованието си в Австрия. Учителства в Мелник, Свищов и Габрово; редактор е на сп. „Зорница“ в Цариград и участва в превода на Библията на новобългарски език.

Сава Радулов (1817-1887) е български учител, писател и просветен деец, роден в Панагюрище като Стойно Радулов. Учи в Панагюрище и Пазарджик. Продължава учението си в Хилендарския манастир, където е ръкоположен за дякон с името Сава. Учи в гръцко училище в Смирна (Измир) (1835-1840) и (1843-1846). Завършва образованието си в Ришельовския лицей в Одеса (1849-1853). Бил е учител в Панагюрище в едно от първите класни училища (1841-1842) и (1847-1848). От 1853 г. до 1858 г. е учител в Основното училище в Болград (днес в Украйна). Като директор през 1859 г. на Болградската гимназия въвежда българския език в обучението. Сава Радулов е един от основателите на Българското книжовно дружество БКД (днес БАН) 1869г. в Браила. Завещава цялото си имущество и 6000 златни франка за образованието на ученолюбиви панагюрски деца.

Никола Михайловски (1818-1892) е роден в Елена, където учи в килийно училище. Бил е един от най-образованите българи за своето време. Той е просветен деец и учител, автор на учебници, съдия и законодател, журналист и поет, писател и преводач. Благодарение на брат си Иларион Макариополски завършва гимназия в Атина. Той един от първите българи, получили висше образование в Русия. Завършва Московския университет, доктор е на философските науки. Учителства в Елена, Търново, Сливен. През 1863 г. е назначен за управител на търновските училища. „Големи са заслугите му за реформирането на училищата в Търново.

Прави нова организация в главното училище като се старее да отхвърли старите методи на обучение. Курсът на обучение се състои от 5 класа с определена програма за всеки клас. Въвежда нови предмети: психология, логика, реторика и други. Преподава старославянски и новобългарски в съвременната му говорима форма, противопоставяйки се на гръкоманите и фанариотския дух в града. Никола Михайловски е радетел за чист български език като теоретик на Търновската правописна школа, поддържаща етимологичния правопис” (Vladeva, 2010: p. 399). Пише статии, превежда от гръцки и руски език. Високо ерудиран, през 1877 г. е избран за председател на Търновския губерненски съд, депутат е в Учредителното събрание 1879 г. „Бил член на Върховния касационен съд,

подпредседател на Държавния съвет, народен представител, директор на Първа гимназия в София, преподавател по старогръцки език и литература в СУ „Св. Климент Охридски“, член на кодификационната комисия. Почетен член на БКД от 1884 г.” (Vladeva, 2010: p. 400).

Иван Богоров (1818-1892) е роден в Карлово. През 1882 г. той пише за себе си: „лекар, любослов, първи вестникар, народен представител“. Получава високо образование за своето време. Учи във Велика народна школа на вселенската патриаршия в Куручешме – Цариград. Продължава в Ришельовския лицей в Одеса (1840-1843). В Лайпциг учи химия (1840-1843). В Париж (1855-1858) следва медицина. Наричан е „баща на българския вестник“. Издава в Лайпциг през 1846 г. първия вестник „Български орел“ от който излизат 3 броя. Основател е на „Цариградски вестник“. През 1868 г. издава самостоятелно първия български пътепис „Няколко дена разходка по българските места“. По време на Руско-турската война (1877-1878) е преводач. Почетен член е на БКД (дн. БАН) от 1884 г. Иван Богоров е един от строителите на новобългарския книжовен език. През целия си живот той се бори с гръцкото образование в българските градове. Поставя книжовния език върху съвременна народна основа. Предпазва го от чужди влияния: гърцизми, църковнославянизми и русизми с цел запазване на народността му облик. Има принос при изграждането на общонароден писмен език.

Иван Момчилов (1819-1869) е роден в Елена. В родния си град учи при Андрей Робовски. Продължава образованието си при гръцкия педагог и философ Теофинос Каирис на остров Андрос. Една година следва в Одеската духовна семинария (1842-1843.) Основана през 1844 г. в Елена първото класно училище, наречено „Даскалоливница“, от неговият ученик П. Р. Славейков, тъй като много негови възпитаници стават учители и се превръща в своеобразен учителски институт за своето време. Училището е структурирано по руски образец.

Ив. Момчилов изработва нагледни таблици по различните предмети. Преподава на чист български език. Снабдява училището с географски карти и атласи от Одеса. Иван Момчилов поставя основите на българското класно училище в Горна Оряховица през 1859 г. и

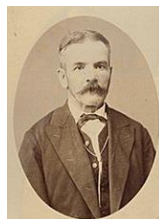

учителства до 1864 г. От 1865 г. се отдава на книжовна дейност. В Търново през 1869 г. Иван Момчилов отваря „Книгопродавница Момчилов и съдружие“, наречена от П. Р. Славейков „книжовно дружество“.

Теодор Хрулев (1821-1865) е роден в Лясковец. Той е просветител, писател, преводач, борец за независима българска църква. Бил е с баща си градинар в Сърбия. В Свищов е прислужник в училището на Христати Павлович. По-късно става учител. Бори се с гърчеченето на българите и политиката на гръцките владци за асимилиране на българската църква. Наклеветен е пред турските власти, че е получил от съгражданина си Павел Калянджи сандък с руски книги и, че е „душманин на султана“. През 1864 г. турският съд в Русе го осъжда за революционна дейност на заточение в Диарбекир. Принуден да върви пеша, Тодор Хрулев се разболява и умира на 30 януари 1865 г.

Котленецът **д-р Васил Берон (1824-1909)** оставя трайна диря в обществения и културно-просветния живот на Търново, след като свързва живота си с Мария Кисимова и нейната видна фамилия. Д-р Васил Берон учи в Котел при Райно Попович. Благодарение на вуйчо си д-р Петър Берон учи в Пловещ, Крайова, Букурещ и овладява румънски и френски език. Усвоява гръцки език във Велика народна школа на вселенската патриаршия в Куручешме – Цариград. Завършва Ришеловския лицей в Одеса 1846 г. Следва медицина в Мюнхен и Вюрцбург. През 1852 г. получава званието доктор по медицина, хирургия и акушерство. Специализира в най-известните болници във Виена, Берлин и Париж. В Букурещ работи като лекар. По време на Кримската война (1853-1858) е доброволен военен лекар към руската армия. Д-р Васил Берон е първият дипломиран български лекар, който работи в поробеното отечество. Установява се в Търново, започва лекарската си практика, открива първата аптека в града. През периода (1856-1864) работи безвъзмездно като управител на градските училища и председател на черковно-училищната община. Берон налага българския език в училищата и усъвършенства програмите. Въвежда преподаването в клас на алгебра, геометрия и физика.

През периода (1864-1868) д-р Васил Берон е директор и учител по естествени науки в първата българска гимназия в Болград (Южна Бесарабия) днес в (Украйна). „Преработва учебните програми, като включва 14 учебни дисциплини. Изучават се 7 езика: румънски (който е официален), български (за първи път въвежда изучаването му), руски, френски, немски, славянски и латински. Преподава се история математика, физика, естествени дисциплини, космография агрономия, рисуване. Въвежда кабинетната система на обучение. Укрепва училищната печатница, в която се отпечатват учебници и учебни пособия” (Vladeva, 2016: pp. 251-252). Той е един от основателите на БКД (днес БАН). От 1872 г. до 1900 г. В. Берон работи в Търново като лекар. Избран е в ръководството на училищното и черковното настоятелство. След Освобождението е бил кмет, председател на Окръжния съвет в Търново. На 18 март 1879 г. с активното участие на д-р Васил Берон се основава първото археологическо дружество в България. През 1880 г. е назначен за първи директор на Мъжка гимназия „Св. Кирил”.

Основателят на книгоиздаването в България

Христо Груев Данов (1828-1911) е роден в Клисурса. Учи в местното килийно училище, и в класното училище на Сава Радулов в Панагюрище. В Копривщица продължава образованието си при Найден Геров и Йоаким Груев. Бил е педагог девет години. Нуждата от учебна и художествена литература на български език го принуждава да се заеме с издателска дейност. През 1855 г. е отпечатано в Белград календарче, „Старопланинче“ за 1856г. С него започва организираното книгоиздаване в България. От 1862 г., дружеството работи под формата на „Книгоиздателство Хр. Г. Данов и с-ие“, с клонове в Русе и Велес (1867), София и Лом (1880). Печатат се главно учебници и учебни помагала. Алманахът „Летоструй“ е първото българско списание за дома. Голям е приносът на Христо Данов за т. нар. издателско-информационна библиография в България. През 1882 г. Данов е народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. Кмет е на Пловдив (1897-1899).

Йоаким Груев (1828-1912) е просветител, учител и преводач, автор на учебници. Учи в родния си град Копривщица при Неофит Рилски. На педагогическото поприще работи 20 години в Копривщица и в Пловдивското класно българско училище. Негови възпитаници са Тодор Каблешков, Иван Вазов, Константин Стоилов. От 1884 г. е член на БКД, (днес БАН). След Съединението е помощник-комисар в Южна България. През 1858 г. предлага да се празнува 24 май – деня на Кирил и Методий като празник на българските ученици.

Кънчо Кесаров (Сахатчиолу) (1832-1875) е роден в Габрово. Бил е учител в Търново (1851-1852), (1869-1870) и (1873-1877). Преподава в класното училище при църквата „Св. Никола“ и е един от даскалите, въвели класното образование в града.

Тодор Шишков (1833-1896) е роден в Търново. Завършва история в Колеж дьо Франс при Сорбоната в Париж (1861-1865) с подкрепата на д-р Петър Берон. През 1866 г. Шишков слуша лекции във Философския факултет на Пражкия университет, като отново е стипендиант на д-р Петър Берон. През 1870 г. Тодор Шишков е избран за председател на настоятелството на читалище „Надежда“. „Според него читалището е призвано да допълва училището. Затова като главен учител на търновските училища изявява директно своите претенции да ръководи дейността на читалището“ (Panayotova and Bachvarova, 2009: p. 15). Бил е учител в Търново през (1868-1871) и (1874-1877). От 1871г. до 1873 г. е директор на българското училище в Цариград. Сътрудничи на „Цариградски вестник“, „Български книжици“, „България“, „Дунавски лебед“, „Време“, „Македония“, „Право“, „Турция“, „Читалище“, „Зорница“. Статиите му са свързани с проблемите на българския правопис, училищното образование и др. През 1873 г. Тодор Шишков открива частно училище с пансион, в което се изучава „търговско учение с диплография, аритметика, география и др.“ (Draganova and Dimitrov, 1982: p. 213). След Освобождението Тодор Шишков е прокурор във Варна и Шумен и председател на Свищовския окръжен съд.

Нестор Марков (1836-1916) е роден в село Криво поле, Хасковско. Той е просветен деец и общественик, реформатор и книжовник. Учил е при Йоаким Груев в Пловдив. Бил е педагог 40 години в Харманли, Хасково, Плевен, Габрово. Преподавал е математика, турски и френски език. В Плевен през 1869 г. създава НЧ „Съгласие-1869” и театрална група. По време на Руско-турската война (1879-1882) е преводач. След Освобождението е бил окръжен управител в Стара Загора (1879-1882), в Търново (1882-1884), в Русе (1884-1886), във Варна и Пловдив (1901-1903). Нестор Марков е народен представител в III ВНС в Търново и в XII ОНС.

Димитър Николов Благоев (1840-1875) е роден в Самоков. Учи в Одеса в Херсонската духовна семинария. Завършва Духовната академия в Киев 1860 г. Бил е учител в Харков, Комрат – Бесарабия. Завръща се в България след 1881 г. Учител е в Пловдив и е директор на Пловдивската гимназия. Преподава: закон божи, църковна и всеобща история и педагогика. Благодарение на неговата дейност педагогиката е въведена като специален предмет в тази гимназия. Пловдив става активен център за обмен на началното обучение, чрез въвеждането на звучната метода и класно-урочната система за организация на обучението. Най-големи заслуги Димитър Благоев има в методиката за обучение по четене и писане. Неговата дейност оказва влияние в развитието на българската методическа мисъл. Превежда от руски език.

Христо Дочев Ваклидов (Черновеждов) (1841-1891) е роден в Казанлък. Той е учител, преводач и редактор, книжовник. Първоначално учи в родния си град. Завършва Френски католически колеж в Цариград в кв. Бабек. Учи печатарски занаят в Одрин и Цариград. Бил е учител и читалищен деец в Стара Загора. Униат е от 1861. Редактор на в. „България” (1859-1862). През 1861 г. Христо Ваклидов е редактор на „Цариградски вестник”. След Освобождението заема различни държавни служби. Окръжен управител е в Стара Загора, Пазарджик, Сливен и Бургас, инспектор в Министерството на финансите. Сътрудничи на сп. „Български книжици” 1858 г. и на в. „България” (1859-1860).

Иван Гюзелев (1844-1916) е роден в Габрово, там учи основно образование. През периода (1860-1871) завършва Херсонската духовна семинария в Одеса и се дипломира се във Физико-математическия факултет на Новорусийския университет. В Априловската гимназия в Габрово (1870-1877) преподава физика и математика. Той е един от първите преподаватели по физика с висше образование и въвежда изучаването на този предмет в България. Оборудва с уреди от Виена първия кабинет по физика, в който има телеграфен апарат. Той е един от създателите на първото читалище и театрална група в Габрово. След потушаването на Априлското въстание заедно с габровските учители лежи в Търновския затвор. В Учредителното събрание Иван Гюзелев през 1879 г. е народен представител. Депутат е в във II ВНС, I ОНС, II ОНС. Бил е министър на Народното просвещение през 1880 г. Пръв помощник на проф. Марин Дринов по реорганизацията на учебната мрежа в страната. Председател е на Върховната сметна палата от 1880-1894 г. От 1869 г. е член на БКД (днес БАН).

3. ВЪЗРОЖДЕНСКИ УЧЕБНИЦИ ОТ XIX

Неофит Рилски написва първите учебници и „Българска граматика“, за да може да се унифицира и систематизира новобългарския книжовен език. Той е първият теоретик на новобългарското просветно движение. В читалищната библиотека се пази най-старият учебник от XIX век - първата граматика, в която се вижда влиянието на църковнославянския език. Отпечатана е в тогавашната столица на Сръбското княжество град Крагуевац.

Неофит Рилски – *Болгарская граматика, Крагуевац, Княжеско-сербска типография, 1835, 211 с.*

Емануил Васкидович е написал 15 учебника и книги и една граматика на старогръцки език. Превежда учебници на Фенелон, останали в ръкопис. В библиотеката на читалище „Надежда-1869” се пази

книга за възпитанието на децата, подарена от видната търновка Евгения Кисимова.

Васкидович, Емануил – Детинско притавление или различни нравствени поучения и нравоучителни истории, Цариград, типография Ц. Вестник, 1852, 136 с.

Христодул Костович Сичан-Николов издава енциклопедичния сборник „Мясецослов“ 1840 г. и учебниците „Българска аритметика“ (1845) и „Граматика или буквеница словенска“ (1858), която днес се пази в читалищната библиотека.

Сичан-Николов, Х. – Граматика или буквеница словенска, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1858, 168 с.

Сава Радулов съставя и превежда 18 учебника и учебни помагала от гръцки, руски и френски език. В старопечатния библиотечен фонд се съхраняват 5 учебника, написани или преведени от Сава Радулов: 1 буквар, 2 граматика, 1 учебник по български език и 1 учебник по нравоучение.

Радулов Сава - Учебник за българский язык, преведен е преработен от подобен русский учебник", Болград, печатница на Българското централно училище, 1863, 150 с.

Радулов Сава - Българский буквар, Одеса, типография на П. Францова, 1866, 32 с. Водени са бележки под буквите как се произнасят.

Радулов Сава - Начална граматика за изучения на българский язык. Книжка I, Болград, печатница на Централно училище, 1870, 116 с.

Радулов Сава - Нравоучение за децата (от Льо Пренс Дьомон) (превод) 3 изд., Болград, печатница Централно училище, 1871, 150 с.

Радулов Сава - Начална граматика за изучение на българский язык по начин практически. Книжка I, 2 изд., Болград, печатница Централно училище, 1873, 119 с.

Никола Михайловски е написал учебници по български език и история. В старопечатния библиотечен фонд се съхраняват 4 учебника от Никола Михайловски:

Михайловски, Никола, С. - Очерки из историята и народните сказания (Древняя история). Виена, типография на Л. Сомер, 1865, 367 с.

Михайловски, Никола, С. - Малка българска читанка, Виена, печ. на Л. Сомер, 1866, 70 с.

Михайловски, Никола, С. - Малък български писмовник или образци за различни писма, Русчук, печ. на Дунавската област, 1868, 64 с.

Михайловски, Никола, С. – Ръководство към всеобщата история.

Съставил Д. Иловайский, Прев. Търново, Книгопродавница Молчилов и сие, 1873, 338 с.

Иван Богоров е автор на различни учебници и речници по френски език. Тези речници са едни от първите, от които се нуждаят учениците при чуждоезиковото обучение. Учил в чужбина, получил високо образование, Иван Богоров много добре знае, че владеенето на чужди езици е важно за търговията, образованието, науката и културата. В предисловието към първото издание на българо-френския речник от 1871 г. Иван Богоров обосновава значението на френския език. През XIX век френският език е дипломатическият език на царете, говори се навсякъде по света, и който го владее има белег на благородство. Чрез френския език българите по-лесно и по-бързо могат да се образуват и просветят тъй като френската наука, изкуство и култура е много напреднала в сравнение с българската, която е изостанала. Речникът е полезен и за българите в Румъния за по-добро разбиране на румънския и на българския език. Авторът споделя, че при писането на речника са използвани чуждици, тъй като френския език е обработен, а българския не е обработен и е в процес на формиране на единен книжовен език. Призовава българите, ако забележат неправилно изтълкувани думи да съобщят във вестника, за да стане речника съвършен и за двата езика. В старопечатния библиотечен фонд се намират 6 учебника на Иван Богоров по българска граматика, география и френско-български и българо-френски речници:

Богоров, Иван А. - Всеобща география за децата, Белград, Княжеско-сръбска типография, 1843, 422 с.

Богоров, Иван А. - Първичка българска граматика, Букурещ, типография на Серд. К. Пенкович, 1844, 130 с. Този учебник е първата ни граматика, написана на народен новобългарски език. Тя е преиздадена три пъти като „Първичка българска словница“.

Богоров, Иван А. - Кратка география математическа, физическа и политическа, Букурещ, книгопечатня И. Копайниколов, 1851, 320 с.

Богоров, Иван А. - Упътване на българският язык, Виена, печ. На Л. Сомер, 1869, 16 с.

Богоров, Иван А. - Българо-френски речник, Виена, книгопечатница на Л. Сомер, 1871, 506 с.

Богоров, Иван А. - Френско-български и българо-френски речник, Виена, книгопечатница на Л. Сомер, 1873, 516 с.

Училищният реформатор **Иван Момчилов** е автор и съставител на редица ценни учебници, и учебни пособия. В библиотечния фонд се пази колекция от 8 негови учебника: „Граматика за старобългарския ѝезик по сичкото му развитие” е първата българска граматика по старобългарски език. Смята се за съвършен учебник. Налага се с голяма известност, ползва се дори и след Освобождението.

Момчилов, Иван Н. – Граматика за старобългарския ѝезик по сичкото му развитие, Виена, типография на Л. Сомер, 1865, 247 с.

Момчилов, Иван Н. – Бележки връх граматиката на новобългарския език, Русчук, печ. на Дунавската област, 1868, 18 с.

Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1869, 36 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка IV.

Момчилов, Иван Н. - Начален прочит, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 80 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка II.

Момчилов, Иван Н. – Малка аритметика, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 40 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка V.

Момчилов, Иван Н. – Малко политическо земеописание, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 72 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка IV.

Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис за народните ни училища, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1869, 56 с.

Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис за народните ни читалища, 2 (ново) изд., преработено и допълнено с текстове от Св. писание, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1872, 66 с.

Теодор Хрулев е написал буквар, читанки и един от първите учебници „Кратка математика”. Във старопечатния фонд на библиотеката се намира учебник „Българска граматика” на лясковчанина Тодор Хрулев. В предисловието е описано важното

значение на граматиката за изучаването на всички науки: „...сякоя наука без Граматиката е като плет без подпорки, като кораб без кормило, или като кон без юзда“ (Khrulev, 1859: p. 4).

Хрулев, Теодор Т. – *Българска граматика, Ръководство за българските юноши, Букурещ, типография на Йосиф Романов, 1859, 76 с.*

Д-р Васил Берон получава образованието си в чужбина и знае, „че всеки език е един прозорец към света и колкото повече езици знаеш, толкова повече се разширява културният ти кръгозор.

Знанието на чужди езици е необходимо за развитието на политическите и търговските връзки между страните, за научното общуване. Той е полиглот: владее арабски, гръцки, немски, руски, румънски, турски, френски. Затова и съставя през 1859 г. и издава в Букурещ „Първа българско-френска граматика с едно изложение за българското правописание.“ С този учебник Берон поставя началото на издаването на учебници по чуждоезиково обучение“ (Vladeva, 2016: p. 249). През 1861 г. той отпечатва първия български учебник по „Логика“ във Виена. В предисловието пише: „... най-необходима и можем да кажем най-полезна за всеки, който се учи, трябва да е оная наука, в която са изложени и разяснени законите на ума и разума“ (Arshinkova, 1981: pp. 37-38). През 1865 г. в Болград В. Берон написва и отпечатва първия „Българо-френски буквар като пригответелна книжка на българско-френската граматика“. Посветен е на паметта на неговите дечица Стоенчо и Женда. Със загриженост и внимание към бедните ученици Берон пише в предисловието: „Тоя буквар ще се дава в дар на всеки сиромаш ученик от дето и да бъде, за което и всеки може свободно да се отнесе до съчинителя му“ (Beron, 1865: p. 7). В Болград през 1868 г. издава „Първа българско-немска граматика“. В предисловието се казва: „За да се улесни нашата младеж в изучаването и на Немския език подканих се, мили съотечественици, да съставя тая Българо-немска граматика. Главната двигателна причина, която ме подбуди на това, е особено: да спомогна на единородците си, да могат по-скоро, и по лесно да опознаят немския език; за да могат по такъв начин, да си обогатят познанията, и по различен начин, да се възползват, от най-богатата Писменост, във всичките почти отрасли на науките и на

изкуствата, на отличния тоя язык..." (Beron, 1868: p. 7). Медикът Берон издава в Болград през 1870 г. първия български научен труд по естествено-медицински науки и зъболечение „Естествена история първи път на български, систематически изложена с приложни забележки и практически изводи. Ч. I. Зоология. Клас I. Млекопитающ животни. Разряд I. Човек в сравнение с другите животни." Тези 5 първи български учебника на д-р Васил Берон са едни от ценните съкровища на читалищната библиотека.

Берон, Васил х. Стоянов.- Първа българско-френска граматика с едно изложение за българското правописание, Букурещ, печ. Йосиф И. Романов, 1859, 192 с.

Берон, Васил х. Стоянов. Логика, първи път на български, Виена, печ на Л. Сомер, 1861, 212 с.

Берон, Васил х. Стоянов. Българо-френски буквар като пригответелна книжка на българо-френската граматика, Болград, Училищна книгоплетница, 1865, 65 с.

Берон, Васил х. Стоянов. Първа българско-немска граматика, Болград, печ. при Центр. училище, 1868, 408 с.

Берон, Васил х. Стоянов. Естествена история първи път на български, систематически изложена с приложни забележки и практически изводи. Ч. I. Зоология. Клас I. Млекопитающ животни. Разряд I. Човек в сравнение с другите животни. Болград, печ. на Центр. училище, 1870, 455 с.

Хр. Г. Данов е автор на пет учебника: „Примери за краснописание“, „Кратка числителница за малки деца“, „Пространна числителница с прибавени задавки за всяко действие“, „Пространно священо битописание на църквата от вехтий и новий завет със 101 изображения. „Теоретическа и практическа числителница за ученици от средните класове и за самоуци“. Във Въведението на „Пространна числителница“ авторът дава следното определение: „Числителница е наука, която обяснява различните свойства на числата и показва ни правила, по които от няколко известни числа да можем да намираме други неизвестни числа" (Danov, 1859: p. 1). От издателя в

читалищната сбирка се съхраняват 2 учебника по математика (числителница), отпечатани в чужбина.

Данов, Хр. Г. *Пространна числителница с прибавени задавки за всяко действие, Пеща, книгопечатня Алоизия Бучянски, 1859, 189 с.*

Данов, Хр. Г. *Теоретическа и практическа числителница за ученици от средните класове и за самоуци, 4 изд. Виена, печ. на Българското отделение Янко С. Ковачев, 1874, 336 с.*

Йоаким Груев превежда и написва учебници по различни предмети. „През 1869 г. започва разпространението на „Опитна физика“ от А. Гано. Този учебник се оказва труден за разбиране от учениците и това кара Груев да направи нов превод на друг учебник по физика, този път от Шуберт 1872 г. Тук вече съдържанието е достъпно и онагледено с чертежи и образи“ (Lazarov, 2016: p. 228). Читалищната библиотека притежава 2 учебника на Йоаким Груев по история и по физика:

Груев, Йоаким, П. *Начъртание на всеобща история за първоначални училища, ново издание, Пловдив, Хр. Г. Данов, 1867, 203 с.*

Груев, Йоаким, П. *Физика за главни народни училища, от Д. Шуберт 1872 г. Прев..., Пловдив, Хр. Г. Данов, 1872, 192 с. с 76 фигури.*

Кънчо Кесаров (Сахатчиолу) е автор на „Българска сметница“ от 1859 г., „Читанка“ 1869 г. и други. В предисловието на „Българска сметница“ научаваме, че липсата на учебници по аритметика (сметница) е накарала учителя Кесаров да напише този учебник, така необходим за обучението на учениците: „Сметницата ся счислява между първите науки, защото ся зема тя за основа на математиката, ръководи художествата, и е главна управителка на търговските спекулации никой, а и най-изображения человек, не може да изпълнява никакво звание, ако не е учил и присвоил знанията, които обема тази наука; с голямо прилежание още в древните времена, и сега са намерва в съвършена степен и в голямо пространство. Можем да речем, че в нашето юношество не са е забележил досега голям успех в математическите науки, и на това не е причина оскудността на природните дарби, а оскудността на книгите, които обемат тази наука,

дете не са писани на български език. Аритметиките, които се намерват напечатани на български език твърде са ограничени и не са в състояние да приготвят и улеснят учениците" (Kesarov, 1859: p. 1). Във фонда на библиотеката се пазят 2 учебника – аритметика и читанка, написани от учителя Кънчо Кесаров :

Кесаров, К. *Българска сметница, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1859, 297 с.*

Кесаров, К. *Читанка за народните училища, Цариград Печатницата на в. Македония 1869, 68 с.*

Тодор Шишков като директор на училищата в Търново 1869 г. съставя „Наръчен учебник на начална математика в три курса: аритметика, алгебра и геометрия за народните ни училища“. Отпечатан е във Виена. През 1872 г. издава „Начална българска граматика“. През 1874 г. написва „Правилник или законник върху длъжностите на учителите. В старопечатната сбирка се съхранява един негов учебник по история:

Шишков, Т. Н. *История на българския народ, Цариград, Цариградско читалище, 1873, 322 с.*

Нестор Марков е автор е на 7 учебници и речници по математика, физика, турски и френски езици. Счита се за един от най-добрите лексикографи. За френско-българската лексикография е удостоен с почетно звание от Френската академия по изящни изкуства. Негов потомък е и проф. ст. н. с. I ст. д. м. н. Светослав Марков. Сред малкото учебници по математика в старопечатната сбирка се намира и първият български сборник със задачи по аритметика, написан от Нестор Марков.

Марков, Нестор, К. - *Събрани аритметични задатъци, Русчук, печ. на Дунавската област, 1869, 192 с.*

Димитър Благоев написва „Изяснение на Букваря по „нагледно-гласната метода“ (как по него да преподават родители и учители), 1874 г. Авторът споделя, че на детето му доскучава, още на втория урок, ако в буквара няма картинка. През 1875 г. е отпечатан „Буквар по нагледна и гласна метода“ 1875 г. В старопечатната читалищна сбирка се съхранява

възрожденския буквар на Димитър Благоев от 1874 г. Този буквар се използва дълго време в българските училища и има над 20 издания.

Благоев, Димитър - „Изяснение на Букваря по нагледно-гласната метода“ как по него да преподават родители и учители Пловдив, Русчук, Велес. Христо Г. Данов, 1874, 18 с.

Христо Ваклидов е автор на „Буквар за француският език“ (1863-1865) и „Българско-француски и француско-български речник“ 1864 г. Преводач е 8 години от френски език в австрийското консулство в Одрин (1864-1872). През 1858 г. превежда „Електрически телеграф“, „Книжка за благонравието“ 1858 г., „Благонравие за децата“ 1875 г., „Начални алгебрически уроци“ 1859 г., „Скитника евреин“ 1860 г. и „Кратка свещена история“ 1864 г. В старопечатния фонд на библиотеката се съхраняват „Електрически телеграф“ и „Начални Алгебрически уроци“, преведени от Христо Ваклидов и печатани с иждивението на видния търновец Пандели Кисимов. Учебник е ценен, той е първият учебник по алгебра на български език.

Ваклидов, Хр. Дочев - Електрически телеграф, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1858, 168 с.

Ваклидов, Хр. Дочев - Начални Алгебрически уроци, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1859, 164 с.

Иван Гюзелев е автор на физико-математически трудове, философски съчинения и учебници. Наречен е „баща на българската философия“. От Иван Гюзелев са запазени в старопечатния библиотечен фонд 2 учебника по геометрия и по физика, доказали се във времето си. Учебникът по геометрия е преведен от руския професор А. Давидов и е съобразен много добре със спецификата на българските училища. Бил е най-добрият учебник по геометрия за времето си.

Гюзелев, Иван, Н. – Кратка елементарна геометрия с 177 чертежи в текста, Прага, книгопечатница на Гинск Милитки и Новак, 1873, 159 с.

Гюзелев, Иван, Н. – Ръководство към физиката с 292 чертежа в текста, Прага, книгопечатница на Гинск Милитки и Новак, 1874, 458 с.

Учебниците са издавани в различни държави, тъй като по българските земи не е имало печатници. Най-много са отпечатвани в Цариград в 7 печатници, тъй като там имало голяма българска колония. Адресите на другите печатници са в Белград, Болград, Букурещ, Виена, Крагуевац, Одеса, Прага, Пеща. Много от книгоиздателите са българи. От 60-години на XIX век учебници се печатат и в Пловдив, Русе и Търново. Можем с пълно право да кажем, че запазените първи учебници по български език, аритметика, алгебра, геометрия, физика, география, история, естествена история, логика, нравоучение, френски и немски език и други са книжовни реликви, съхранили духовната памет на Възраждането и времето на формиране на българската нация.

Заклучение

Всички автори на разглежданите учебници са работили като учители. Паралелно с педагогическата си дейност са намирали време, средства и начини да напишат, преведат и издадат учебната литература, за да оgramотяват и обучават българчетата.

Те са били едни от най-образованите българи през XIX век, владеещи по няколко езика, превеждали са и книги. По-голямата част от тях са възпитаници на престижни училища и университети в Европа и Русия. Те вървят крачка напред пред времето си и водят българите към просветена, образована, цивилизована и културна Европа. Те стават първите вестникари и журналисти и почват да списват първите вестници и списания, пишат книги. Те са издатели и разпространители на книжовността. Те повеждат борбата за новобългарска просвета, единен книжовен новобългарски език, църковна независимост и политическа свобода. Те са народни будители защото будят народностното съзнание със слово и перо против двойния гнет. Те са енциклопедистите на Българското Възраждане донесли от Европа, не само знания и опит, но и свободния дух на страните, в които са учили и живели. Те реформират образованието и на мястото на килийното, изграждат светското. Те са новатори, въвеждат нови учебни дисциплини, езици в крак с потребностите на новото време. Техните учебници се четат и от

възрастните, които трябва да наваксат изпуснатите знания, за да са полезни за себе си и за отечеството. Те учредяват читалища, дружества, Археологическо дружество. БКД: Членове на БКД (днес БАН) са: Никола Михайловски, Иван Гюзелев, Сава Радулов, Нестор Марков, Иван Богоров, д-р Васил Берон, Христо Г. Данов.

Те са и дарители и спомоществователи. Преводачи са по време на Руско-турската война (1877-1878). След Освобождението те пак са на предни позиции, защото са строителите на Третата Българска държава. Тя възкръсва на 16 април преди 140 години с подписването на Търновската конституция, и след 5 века забравя България грейва на картата на Европа. И като най-образовани, тези достойни люде са администратори и държавници: кметове, председатели, съдии, министри, народни представители.

Депутати в Учредителното и I Велико народно събрание 1879 г. са Никола Михайловски и Иван Гюзелев, който е депутат и във II ВНС, I ОНС, II ОНС. Христо Г. Данов е депутат в Областното събрание на Източна Румелия 1882 г. Нестор Марков е депутат в III ВНС, (1886-1887) и в XII ОНС. Днес с това изложение, казано метафорично, ще се изтупа праха от учебниците: буквари, читанки, граматики, сметници, числителници, речници и др. Но нека се изтупа и праха на забвението от ликовете на даскали и учебничари, някои известни, други по-неизвестни, възродили българското име и племе от нерадостната ни съдба. Ние сме в дълг към тях. Нека съхраним за бъдните поколения завещаните ни духовни съкровища и успеем да ги дигитализираме.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Arshinkova, S. (1981). Doctor Vasil Hadjistianov Beron (1300 years Bulgarian state). In: Journal of Problems of Higher Education, S., 1981, № 4, 37-38. (In Bulgarian) / [С. Аршинкова, Доктор Васил Хаджистоянов Берон (1300 години българска държава). В: Списание Проблеми на висшето образование, С., 1981, № 4, 37-38.]

Beron, V. x. Stoyanov, (1865). The Bulgarian-French Literary Book as a Preparation Book of the Bulgarian-French Grammar, Bolgrad, School Bookbinder, 1865, 7. (In Bulgarian) / [В. х. Стоянов Берон, Българо-френски буквар като пригответелна книжка на българо-френската граматика, Болград, Училищна книгопечница, 1865, 7.]

- Beron, V. x. Stoyanov, (1868).** First Bulgarian-German Grammar, Bolgrad, Center Cave. school, 1868.7. (In Bulgarian) / [В. х. Стоянов Берон, Първа българско-немска граматика, Болград, печ. при Център. училище, 1868.7.]
- Danov, Hr. G. (1859).** Spatial numerator with added throttles for each action, Furnace, Aloysius Buchansky, 1859, 1 (In Bulgarian) / [Хр. Г. Данов, Пространна числителница с прибавени задавки за всяко действие, Пеща, книгопечатня Алоизия Бучянски, 1859, 1.]
- Draganova, D.; Dimitrov, D. (1982).** Educational and cultural development of Tarnovo in the 19th century. In : Veliko Tarnovo of the centuries. S.,1982, 213 (In Bulgarian) / [Просветно и културно развитие на Търново през XIX век. В: Сборник Велико Търново през вековете.С., 1982, 213.]
- Kesarov, K. (1859).** Bulgarian Garbage Store, Constantinople - Galata, bookstore by D. Tzankov and B. Mirkov, 1859, 1. (In Bulgarian) / [К. Кесаров, Българска сметница, Цариград-Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1859, 1.]
- Khrulev, T. (1859).** Bulgarian Grammar, Guide for Bulgarian Adolescents, Bucharest, Typography of Joseph Romanov, 1859, 4 (In Bulgarian) / [Т. Хрулев, Българска граматика, Ръководство за българските юноши, Букурещ, типография на Йосиф Романов, 1859, 4.]
- Lazarov, V. (2016).** National Revival Textbooks from the 20s to the 70s of the Nineteenth Century, kept in the National Museum of Education. In: Proceedings from Regional to National - Educational Affairs and Museums, VT, 2016, (In Bulgarian) / [В. Лазаров, Възрожденските учебници от 20-те до 70-те години на XIX век, съхранявани в Национален музей на образованието. В: Сборник От регионалното към националното - Просветното дело и музеите, В. Т., 2016, 222.]
- Panayotova, K.; Bachvarova, N. (2009).** History of the Nadezhda 1869 Community Center in Veliko Tarnovo. VT, 2009, 15 (In Bulgarian) / [К.Панайотова, Н. Бъчварова, История на читалище „Надежда 1869“ Велико Търново. В. Т., 2009, 15.]
- Vladeva, P. (2010).** Members of Parliament from the Tarnovo Province at the Constituent Assembly of 1879. In: Proceedings From the Regional to the National - Numismatics, Sphragistics, Epigraphy and Museum. VT, 2010, (In Bulgarian) / [П. Владева, Народни представители от Търновска губерния в Учредителното събрание от 1879 г. В: Сборник От регионалното към националното – нумизматика, сфрагистика, епиграфика и музейно дело. В.Т., 2010, 399.]
- Vladeva, P. (2016).** Life dedicate to the Bulgarian cause. In: Proceedings From Regional to National - Educational Affairs and Museums, VT, 2016, (In Bulgarian) / [П. Владева, Живот отдаден на българската кауза. В: Сборник От регионалното към националното - Просветното дело и музеите, В. Т., 2016, 249.]
- Yankov, T. (1939).** Travelogues. Book I. S., 1939, 139 (In Bulgarian) / [Т. Янков, Пътеписи. Книга I. С., 1939, 139.]

ПРИЛОЖЕНИЕ 1.

Списък на възрожденски учебници от старопечатната сбирка на библиотеката при читалище „Надежда-1869“ / List of revival textbooks from the old print collection of the library at the community center "Nadezhda-1869"

Всички изображения в този текст са от списъка по-долу

1. Рилски, Неофит – Болгарская граматика, Крагуевац, Княжеско-сербска типография, 1835, 211 с.
2. Васкидович, Емануил – Детинско притавление или различни нравствени поучения и нравоучителни истории, Цариград, типография Ц. Вестник, 1852, 136 с.
3. Сичан-Николов, Христодул Костович – Граматика или буквеница словенска, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1858, 168 с.
4. Радулов, Сава - Учебник за българский язык, преведен е преработен от подобен русский учебник", Болград, печатница на Българското централно училище, 1863, 150 с.
5. Радулов, Сава - Българский буквар, Одеса, типография на П. Францова, 1866, 32 с.
6. Радулов, Сава - Начална граматика за изучения на българский язык. Книжка I, Болград, печатница на Централно училище, 1870, 116 с.
7. Радулов, Сава - Нравоучение за децата (от Льо Пренс Дьомон) (превод) 3 изд., Болград, печатница Централно училище, 1871, 150 с.
8. Радулов, Сава - Начална граматика за изучение на българский язык по начин практически. Книжка I, 2 изд., Болград, печатница Централно училище, 1873, 119 с.
9. Михайловски, Никола, С. - Очерки из историята и народните сказания (Древняя история). Виена, типография на Л. Сомер, 1865, 367 с.
10. Михайловски, Никола, С. - Малка българска читанка, Виена, печ. на Л. Сомер, 1866, 70 с.
11. Михайловски, Никола, С. - Малък български писмовник или образци за различни писма, Русчук, печ. на Дунавската област, 1868, 64 с.
12. Михайловски, Никола, С. – Ръководство към всеобщата история. Съставил Д. Иловайский, Прев. Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1873, 338 с.
13. Богоров, Иван А. - Всеобща география за децата, Белград, Княжеско-сръбска типография, 1843, 422 с.
14. Богоров, Иван А. - Първичка българска граматика, Букурещ, типография на Серд. К. Пенкович, 1844, 130 с.
15. Богоров, Иван А. - Кратка география математическа, физическа и политическа, Букурещ, книгопечатня И. Копайниколов, 1851, 320 с.
16. Богоров, Иван А. - Упътване на българский язык, Виена, печ. на Л. Сомер, 1869, 16 с.

17. Богоров, Иван А. - Българо-френски речник, Виена, книгопечатница на Л. Сомер, 1871, 506 с.
18. Богоров, Иван А. - Френско-български и българо-френски речник, Виена, книгопечатница на Л. Сомер, 1873, 516 с.
19. Момчилов, Иван Н. – Граматика за старобългарския ѝезик по сичкото му развитие, Виена, типография на Л. Сомер, 1865, 247 с.
20. Момчилов, Иван Н. – Бележки връх граматиката на новобългарския език, Русчук, печ. на Дунавската област, 1868, 18 с.
21. Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1869, 36 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка IV.
22. Момчилов, Иван Н. - Начален прочит, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 80 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка II.
23. Момчилов, Иван Н. – Малка аритметика, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 40 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка V.
24. Момчилов, Иван Н. – Малко политическо земеописание, Търново, Книгопродавница на Момчилов и сие, 1869, 72 с. Начални книжки за децата в първоначалните ни народни училища. Книжка IV.
25. Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис за народните ни училища, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1869, 56 с.
26. Момчилов, Иван Н. – Свещен православен катихизис за народните ни читалища, 2 (ново) изд., преработено и допълнено с текстове от Св. писание, Търново, Книгопродавница Момчилов и сие, 1872, 66 с.
27. Хрулев, Теодор Т. – Българска граматика, Ръководство за българските юноши, Букурещ, типография на Йосиф Романов, 1859, 76 с.
28. Берон, Васил х. Стоянов - Първа българско-френска граматика с едно изложение за българското правописание, Букурещ, печ. Йосиф И. Романов, 1859, 192 с.
29. Берон, Васил х. Стоянов – Логика, първи път на български, Виена, печ на Л. Сомер, 1861, 212 с.
30. Берон, Васил х. Стоянов - Българо-френски буквар като приготвителна книжка на българо-френската граматика, Болград, Училищна книгопетница, 1865, 65 с.
31. Берон, Васил х. Стоянов - Първа българско-немска граматика, Болград, печ. при Центр. училище, 1868, 408 с.
32. Берон, Васил х. Стоянов - Естествена история първи път на български, систематически изложена с приложни забележки и практически изводи. Ч. I. Зоология. Клас I. Млекопитающа животни. Разряд I. Человек в сравнение с другите животни. Болград, печ. на Центр. училище, 1870, 455 с.
33. Данов, Хр. Г. - Пространна числителница с прибавени задавки за всяко действие, Пеща, книгопечатня Алоизия Бучянски, 1859, 189 с.

34. Данов, Хр. Г. - Теоретическа и практическа числителница за ученици от средните класове и за самоуци, 4 изд. Виена, печ. на Българското отделение Янко С. Ковачев, 1874, 336 с.
35. Груев, Йоаким, П. – Начъртание на всеобща история за първоначални училища, ново издание, Пловдив, Хр. Г. Данов, 1867, 203 с.
36. Груев, Йоаким, П. – Физика за главни народни училища, от Д. Шуберт 1872 г. Прев, Пловдив, Хр. Г. Данов, 1872, 192 с. с 76 фигури.
37. Кесаров, К. - Българска сметница, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1859, 297 с.
38. Кесаров, К. - Читанка за народните училища, Цариград. Печатницата на в. Македония 1869, 68 с.
39. Шишков, Т. Н. - История на българския народ, Цариград, Цариградско читалище, 1873, 322 с.
40. Марков, Нестор, К. - Събрани аритметични задатъци, Русчюк, печ. на Дунавската област, 1869, 192 с.
41. Благоев, Димитър - „Изяснение на Букваря по нагледно-гласната метода“ по него да преподават родители и учители Пловдив, Русчюк, Велес. Христо Г., 1874, 18 с.
42. Ваклидов, Хр. Дочев - Електрически телеграф, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1858, 168 с.
43. Ваклидов, Хр. Дочев - Начални Алгебрически уроци, Цариград – Галата, книгопечатница на Д. Цанков и Б. Мирков, 1859, 164 с.
44. Гюзелев, Иван, Н. – Кратка елементарна геометрия с 177 чертежи в текста, Прага, книгопечатница на Гинск Милитки и Новак, 1873, 159 с.
45. Гюзелев, Иван, Н. – Ръководство към физиката с 292 чертежа в текста, Прага, книгопечатница на Гинск Милитки и Новак, 1874, 458 с.

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

CULTURAL AND
HISTORICAL
HERITAGE

PRESERVATION
PRESENTATION
DIGITIZATION

Съставители
Галина Богданова
Ваня Матеева

Editors
Galina Bogdanova
Vanya Mateeva

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения.

За копиране под друга форма, препубликуване или публикуване на сървъри се изисква писмено разрешение и/или заплащане.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention. For any other reproducing types, re-publishing, photocopying, recording, or any other storage retrieval system/ server written permission and/or fee is required.

© Авторски колектив, 2019

© Authors` Group, 2019

Технически редактори:
Николай Ноев
Калина Сотирова-Вълкова
Калоян Николов

Technical editors:
Nikolay Noev
Kalina Sofirova-Valkova
Kaloyan Nikolov

Научна поредица: том 5, брой 2 (7)/2019
Science series: vol. 5, issue 2 (7)/2019

www.math.bas.bg/vt/kin
ISSN: 2367-8038